

KRITIKA

Fiktivni nacizem, ki je resničen

GLEDALIŠČE

Ingmar Villqist: **Helverjeva noč**.
Režija Alen Jelen.

Prešernovo gledališče Kranj
in ŠKUC Gledališče Ljubljana

Zala Dobovšek

Protagonista v drami **Helverjeva noč** poljskega avtorja **Ingmarja Villqista** sicer nosita konkretni lastni imeni (Klara in Helver), a sta označena kot Ona in On, s čimer je podčrtana dramatikova namera o generičnih likih, ki svojo zgodovinsko epizodo prenašata v sedanost. Njuno izkustvo, ki je sicer časovno (1938) in lokacijsko (Nemčija) določeno, premore velik metaforičen volumen: »osebno in univerzalno« znova izkažeta svojo izrazno in politično poenotenost, sama teza drame, spisane leta 1999, pa je mučna ne le zaradi vstopa v območje holokavsta, ampak zaradi številnih vzporednosti, ki še vedno krojijo naša, sodobna razmerja moči.

Naslov drame je parafraza historičnega dogodka, kristalne noči, v kateri se je zgodilo množično razbijanje izložb judovskih trgovin, in v taisto noč je umeščeno tudi dogajanje. Po uprizorit-

venem verizmu posega tudi režiser **Alen Jelen**, ki dramo pušča v čisti obliki zgodovinskega trenutka. Podtekstov in paralel s sedanostjo ne izpostavlja in ne poudarja (sodelovanje z dramaturginjo **Marinko Poštrak**), ampak jim pušča moč, da samodejno in z neko grozljivo samoumevnostjo spregovorijo skozi samo (domnevno za nas odmaknjeno) dogajanje in prav s tem ustvarijo silovitost. Učinek stvarnosti, sicer vpisan že v tekst, je navzoč v celostni podobi predstave: od detajlne scenografske rekonstrukcije siromašnega stanovanja, zamolklih zvočnih učinkov razbijanja in vreščanja, prodirajočih s ceste, do zgodovinsko avtentičnih kostumov, predvsem pa na račun prevoda **Darje Dominkuš**, ki dialogom vnaša neko naravno fluidnost in verjetnost, s tem pa tudi priložnost vstopa v identifikacijo. Toda tako kot je identifikacija na eni strani dostopna, toliko je tudi zagonetna. Osebnostna profila likov sta ekstremno zapletena, njun odnos je navzven patološki in nezaslišan, a navznoter povsem naraven in logičen. Kot bi šlo za kak prvovrsten primerik psihoanalitične diagnoze, katere patološkost se večja premo sorazmerno z našo (oziroma družbeno) omejenostjo.

Umsko zaostali tridesetletni Helver (**Blaž Setnikar**), ki nerazsodno in kot

goba srka nacistično dikcijo, da bi s tem preusmeril nasilje, ki ga drugi že vse življenje stresajo nanj, in njegova izčrpana skrbnica Klara (**Darja Reichman**), ki prav z njegovo posvojitvijo popravlja krivico iz preteklosti, fizično izdelana in psihično sesuta igrata vlogo posameznikov, a tudi pojmov – o iztrebljanju drugačnih, izoliranju revnih in (samo)zadužitvi z rigidnimi, fašističnimi normativi okolja. Njuno sobivanje je nenehna brutalna igra, že kar sadomazohistična, ljubezen in nevzdržnost hodi z roko v roki, prvinski nagoni so – brez cenzure in krivde iz preteklosti – edini nosilni stebri sedanosti. Reichmanova in Setnikar, ki s psihološko totaliteto vstopita v vlogi in ne popustita, tujja, že kar nečloveška občutja ponotranjita in jih izražata skozi pobesnelost ali odrevenelost, njune lege razpoložej se iz prizora v prizor spreminjajo, zasnujeta izvrsten učinek nepredvidljivosti. Sebi in nam odstirata travmatične rane, sta strastna zaveznika, naslednji hip že nasprotnika, žrtvi genetike in okolja, a tudi junaka lastne usode, čeprav v obliki smrti in pobega. Njuno koncizno razbiranje situacij in precejanje besed nam izrišeta tudi pretresljivo alegorijo o fašističnih pogromih, ki so minili – in prišli nazaj. In **Prešernovo gledališče Kranj** jih bo kritično problematiziralo, dokler bo treba. x